

Оксана Вашуленко,
науковий співробітник відділу початкової освіти
ім. О. Я. Савченко,
Інститут педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ І ЗМІСТ РОБОТИ З НАУКОВО-ХУДОЖНІМИ ТЕКСТАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В НУШ

XXI століття вважають інформаційним, у якому вміння працювати з інформацією належить до найбільш цінних особистісних надбань людини, що дозволяють їй швидко адаптуватися і розвиватися в нестабільному суспільстві. Особливе значення з огляду на це має своєчасне оволодіння молодшими школярами уміннями досліджувати науково-художній текст, адже вміння працювати з інформацією в сучасній початковій школі розглядається як особливе завдання.

Молодші школярі ознайомлюються із науково-художніми творами в 2-му класі, але педагог ще не вводить цей літературний термін у їхній словник. Другокласники вчать: розрізняти нехудожні тексти за відсутністю у їх змісті діалогів, яскравих образних висловів, наявністю наукових понять, фактів, історичних дат; здійснювати аналіз та інтерпретацію змісту нехудожнього тексту.

Уперше поняття *науково-художнє оповідання* вводить у 3-му класі, а в 4-му учні глибше ознайомлюються з творами цього жанру. У процесі дослідження науково-художніх текстів учні 3-4 класів оволодівають такими уміннями: практично розрізнявати такі тексти з-поміж інших видів, самостійно знаходити в них достовірну, науково підтверджену інформацію; розкодувати графічну інформацію, яка міститься в тексті; перетворювати графічну інформацію в текстову; знаходити і розрізняти інформацію природничого, історичного, культурознавчого характеру; пояснювати явища природи,

історичні факти, події, співвідносити їх з текстом; здійснювати смисловий аналіз змісту тексту; складати план; висловлювати власне судження щодо змісту тексту [1].

З метою формування зазначених умінь педагогам доцільно використовувати провідні методи і прийоми опрацювання науково-художніх текстів. Зокрема, учитель може запропонувати такі прийоми роботи: визначення теми твору; виокремлення відомої і нової інформації; виявлення сумнівної, недостовірної інформації; знаходження шляхів пошуку достовірних фактів у відповідних джерелах; самостійне формулювання запитань різного рівня осмислення тексту; складання плану; порівняльний аналіз творів різних жанрів на одну тему; літературні ігри; самостійний пошук науково-художніх текстів на запропоновану вчителем тему; знаходження науково-художнього тексту серед різних, запропонованих учителем текстів та доведення правильності свого вибору; підготовка пізнавального матеріалу на певну тему; випуск пізнавального журналу тощо.

Робота з пізнавальним твором на уроці має спеціальну мету, яка, звичайно, може варіюватися залежно від специфіки уроку, але завжди передбачає отримання нових знань про дійсність, формування інтересу до природи, науки, розвиток спостережливості тощо. Щоб допомогти учням усвідомити пізнавальну інформацію, що міститься в творі, здійснити дослідження побудови і змісту науково-художнього тексту, обов'язково слід *дотримуватись певних вимог*: проводити системну словникову роботу (її можна здійснювати до читання, у його процесі й після первинного сприймання твору); актуалізувати життєвий, соціальний і читацький досвід учнів (нову інформацію, нові поняття треба засвоювати диференційовано, залежно від їх важливості для розвитку учнів та перспективи подальшого застосування в активному мовленні); використовувати різні види і способи читацької діяльності.

Результатами засвоєння учнями змісту науково-художнього твору має бути розуміння ними суттєвих ознак описуваного об'єкта, смислових зв'язків між

частинами тексту, здатність визначити головне в ньому, знання окремих фактів, послідовності подій.

Щоб допомогти учням правильно вибрати, осмислити й пояснити нову інформацію, необхідно організувати поетапне проникнення у зміст матеріалу. Робота вчителя над науково-художнім текстом відбувається в такій послідовності:

1. Актуалізація знань учнів про той об'єкт чи явище, про які йтиметься в тексті.

2. Підготовка до сприймання тексту, настанова на первинне сприймання твору.

3. Ознайомлювальне читання. Залежно від складності твору на початковому етапі педагог може прочитати його сам або у взаємодії з учнями.

4. Перевірка первинного сприймання твору школярами. Обов'язково треба виявити, чи правильно діти зрозуміли зміст прочитаного: про що (про кого) прочитали? Коли і де відбулися описані події? Які слова незрозумілі?

5. Пошукове читання. Повторне перечитування з метою пошуку учнями незрозумілих слів, понять, власних назв тощо. Обов'язково слід з'ясувати, чи зрозуміло дітям з тексту, що вони означають.

6. Аналітичне перечитування. На цьому етапі педагог ставить учням низку завдань, які вони мають виконати з опорою на текст. Наприклад: «Які запитання можна поставити до тексту?», «Які події передували описаним?», «Скільки тривала описана подія? Чи є щодо цього підказка у тексті?», «Яке речення (вислів) з прочитаного може бути підписом до малюнка (ілюстрації)?», «Знайдіть у тексті слова, що розкривають зміст заголовка твору». Аналітичне читання може бути основою для складання плану, переказу, характеристики явищ, встановлення причинно-наслідкових зв'язків тощо.

7. Осмислення прочитаного. З допомогою педагога учні встановлюють зв'язок інформації, викладеної у творі, зі своїм життєвим досвідом, змістом інших творів, самостійно знайденими додатковими матеріалами.

8. Рефлексивні судження за змістом прочитаного. На заключному етапі варто залучити дітей до рефлексивної діяльності, поставивши кілька запитань. Наприклад: «Що з прочитаного було для тебе несподіваним?», «Що найбільше зацікавило?», «Кому б ти хотів розповісти те, про що дізнався?», «Чи маєш бажання дізнатися про це більше?».

Вивчення проблеми формування в молодших школярів умінь досліджувати науково-художній текст на уроках літературного читання дало можливість визначити педагогічні умови, необхідні для забезпечення ефективності цього процесу. А саме: урахування педагогами особливостей науково-художніх текстів; застосування доцільно обґрунтованих методів і прийомів дослідження їх побудови і змісту; формування в учнів загальнопредметних умінь, які є визначальними для смислового сприймання науково-художніх текстів; диференційована допомога учням відповідно до рівнів їхньої читацької зрілості.

Важливим і визначальним в організації роботи над формуванням у молодших школярів умінь досліджувати і взаємодіяти з науково-художніми текстами є мотиваційне забезпечення освітнього процесу, урахування рівня розвитку читацьких умінь школярів; застосування доцільно обґрунтованих методів і прийомів, які враховують специфіку опрацювання науково-художніх текстів; формування в учнів загальнопредметних умінь, які є визначальними для смислового сприймання науково-художніх текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Типова освітня програма для учнів 3-4 класів [електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.